

В. С. Мілаш

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

**Навчальний посібник
для підготовки до іспитів**

Друге видання, змінене

Харків
«Право»
2015

УДК 346(477)(075)
ББК 67.9(4УКР)303я7
М60

Мілаш В. С.

М60   Господарське право : навч. посіб. для підготовки до іспитів /
В. С. Мілаш. – 2-ге вид., змін. – Х. : Право, 2015. – 324 с.

ISBN 978-966-458-904-5

У навчальному посібнику відповідно до програми курсу висвітлено питання загальної та особливої частин господарського права на основі чинного законодавства, навчальних і наукових видань.

Для студентів денної та заочної форми навчання, які вивчають курс господарського права, та усіх, хто цікавиться господарсько-правовою проблематикою.

УДК 346(477)(075)
ББК 67.9(4УКР)303я7

ISBN 978-966-458-904-5

© Мілаш В. С., 2015
© Видавництво «Право», 2015

Передмова

Основним завданням господарського права є системне правове забезпечення ефективного та збалансованого функціонування господарського обороту для утвердження й підтримання в його межах суспільного господарського порядку.

За умов ринкової економіки, активізації процесів інтернаціоналізації господарського життя, формування глобальної інформаційно-економічної системи господарський правопорядок має забезпечуватися як через публічно-правові, так і приватноправові засади, співвідношення часток яких під час упорядкування господарських відносин на конкретному ринковому сегменті зумовлюється реальним рівнем розвитку його інфраструктури та ступенем концентрації публічних інтересів, що мають бути реалізовані в його межах. Інакше кажучи, ефективність механізму правового регулювання господарських відносин безпосередньо пов'язана з його спроможністю своєчасно реагувати на трансформації господарського обороту, створювати належні умови його функціонування та забезпечувати реалізацію усього спектра інтересів, що виникають та реалізуються в його межах. Нові тенденції та умови соціально-економічного і політичного розвитку суспільства зумовлюють потребу у розробці та впровадженні нових підходів щодо правового регулювання господарських відносин, безперервній модернізації господарського законодавства, яке повинно відповідати потребам сьогодення.

Пропонований навчальний посібник для підготовки до іспитів з господарського права підготовлений В. С. Мілаш (доктором юридичних наук, доцентом кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого) на основі чинного законодавства, навчальних і наукових видань з метою допомоги студентам в опануванні навчальної дисципліни «Господарське право» та застосуванні у майбутній правозастосовній діяльності.

1. Поняття господарського права України. Предмет, мета та метод господарського права України

Господарське право як самостійна галузь права є цілісною системою норм, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на господарські відносини для забезпечення ефективного функціонування господарського обороту та соціальної спрямованості суспільного виробництва з метою утвердження та підтримання суспільного господарського порядку.

Предметом господарського права є господарські відносини. Не охоплюються регулювальним впливом господарського права (ст. 4 Господарського кодексу (ГК) України): майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України; земельні, гірничі, лісові та водні відносини, відносини щодо використання й охорони рослинного і тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря; трудові відносини; фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів (до цієї ж групи відносин належать і податкові відносини); адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання.

Найбільш дискусійним є питання розмежування сфери дії господарського та цивільного права. З одного боку, Цивільний кодекс (ЦК) України містить положення про суб'єктів господарювання (підприємницькі товариства, фізичну особу – підприємця), про окремі види договорів у сфері господарювання тощо. Разом із тим загальні засади цивільного законодавства (так, як вони викладені в ст. 3 ЦК України) спрямовані на задоволення потреб суто цивільного (побутового) обороту, відповідно на забезпечення реалізації виключно приватних інтересів його учасників. Цивільне право не переслідує мету реалізації публічних інтересів, сформованих на ґрунті найважливіших загальносуспільних потреб (у забезпеченні економічної безпеки, ефективного використання природних ресурсів, підтримці

та захисті економічної конкуренції, відтворенні основних засобів виробництва, інноватизації виробництва тощо). Між тим *метою регулювального впливу господарського права є утвердження та підтримання суспільного господарського порядку, необхідного для забезпечення ефективного функціонування господарського обороту та соціальної спрямованості суспільного виробництва.*

Для узгодження всього комплексу інтересів, що виникають у сфері господарювання, та забезпечення їх гармонійної реалізації *господарським правом використовується метод рівного підпорядкування суб'єктів господарського права суспільному господарському порядку, який вимагає від усіх суб'єктів господарського права тісної взаємодії і взаємовідповідальності. Означений господарсько-правовий метод являє собою сукупність прийомів та заходів впливу норм господарського права на господарські відносини для найбільш оптимального їх упорядкування. У числі таких прийомів слід відзначити: 1) забезпечення свободи прийняття автономних рішень суб'єктами господарських відносин у межах, дозволених законом (без такої свободи унеможливується реалізація приватних інтересів учасників господарського обороту); 2) встановлення владних приписів щодо обов'язкової легалізації господарської діяльності (державна реєстрація, ліцензування, патентування) та дотримання правових режимів її здійснення, а також позитивних зобов'язань (за допомогою імперативних норм), заборон і обмежень (щодо здійснення окремих видів господарської діяльності господарюючими суб'єктами, що належать до приватного сектору економіки; щодо незаконного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування в господарську діяльність суб'єктів господарювання тощо); 3) надання рекомендацій (за допомогою диспозитивних норм) тощо.*

2. Поняття, ознаки та види господарських відносин. Учасники відносин у сфері господарювання

Предметом господарсько-правового регулювання є відносини, що виникають у сфері господарювання (господарські відносини) та на які спрямовано регулювальний вплив господарського права.

Ознаки господарських відносин зводяться до таких:

1. *Ці відносини виникають у зв'язку з організацією та безпосереднім здійсненням господарської діяльності.* Господарська діяльність (як і будь-яка інша діяльність) вимагає організації та керівництва. Процес організації господарської діяльності охоплює: а) формування господарської інфраструктури та встановлення організаційних зв'язків у її межах; б) формування майнової основи господарювання елементів господарської інфраструктури; в) управління господарською діяльністю, що здійснюється у двох формах – внутрішнє управління (здійснюється органами управління, що належать до організаційної структури самої господарської організації) та зовнішнє управління (здійснюється суб'єктами організаційно-господарських повноважень).

2. *У господарських відносинах реалізуються як приватні, так і публічні інтереси.* Сучасна система економічних потреб, на ґрунті яких формуються економічні інтереси у сфері господарювання, у найбільш узагальненому вигляді складається із: 1) структуротвірних потреб в економічній безпеці, безперервності суспільного відтворення та виробництва товарної маси, у залученні інвестицій до найбільш важливих сфер суспільного виробництва, формуванні дохідної частини бюджетів, підтримці конкурентного середовища, забезпеченні продовольчої та ресурсної безпеки, екологічної та вітальної безпеки реструктуризації та інноватизації виробництва тощо; 2) потреб активних суб'єктів економічної діяльності у здобутті економічних вигод у формі підприємницького прибутку, у власному довгостроковому конкурентному розвитку та залученні для цього різноманітних виробничих ресурсів; 3) потреб пасивних суб'єктів економічної діяльності, які прагнуть отримати винагороду від економічної активності інших (ідеться про інвесторів, інвестиційна діяльність яких не носить ознаки господарської); 4) платоспроможних потреб споживачів в якісних та безпечних результатах господарської діяльності (споживчі потреби).

3. *Суб'єктний склад.* Відповідно до ст. 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господа-

рювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Незважаючи на те, що ст. 2 ГК України називає споживачів як учасників відносин у сфері господарювання, ст. 3 ГК України не визначає, учасниками яких саме відносин вони є. Більше того, в ч. 3 ст. 175 ГК України безпосередньо зазначено, що зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – громадянами, не є господарськими і регулюються іншими актами законодавства.

Стаття 3 ГК України диференціює сферу господарських відносин на господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Господарсько-виробничими ГК України визначає майнові та «інші» відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Більшість майнових господарсько-виробничих відносин набувають договірної форми. «Інші відносини», на яких акцентується увага у ч. 5 ст. 3 ГК України, – це відносини, де домінуючим є «організаційний компонент», однак відсутній «управлінський компонент» (тобто жодний з учасників таких відносин не наділений організаційно-господарськими повноваженнями щодо іншого). Означені відносини виникають між суб'єктами господарювання з приводу організації господарської діяльності (встановлення організаційних зв'язків між елементами господарської інфраструктури тощо).

Організаційно-господарськими ГК України називає відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю (основний акцент припадає на «управлінський компонент»).

Однією стороною організаційно-господарських відносин є суб'єкти господарювання, іншою – суб'єкти організаційно-господарських повноважень, зокрема: а) органи державної влади; б) органи місцевого самоврядування; в) громадяни, громадські об'єднання та організації, їх органи, інші недержавні структури, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності; г) об'єднання підприємств різних видів, які поєднують у собі ознаки

суб'єктів господарювання та суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Відповідно до ч. 7 ст. 3 ГК України до *внутрішньогосподарських* віднесено *відносини*, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

3. Основні принципи правового регулювання господарських відносин та їх значення під час здійснення господарсько-правового впливу

Цілісність будь-якого галузевого механізму правового регулювання суспільних відносин визначається передусім єдиними цілями, на досягнення яких спрямовані всі галузеві правові засоби, якими репрезентований цей механізм. Цільова спрямованість господарського права на створення сприятливих умов реалізації різноманітних інтересів, що виникають у сфері господарювання, забезпечується завдяки принципам правового регулювання господарських відносин.

Згідно зі ст. 6 ГК України *основними (загальними) принципами господарювання є*: 1) забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання; 2) свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; 3) вільний рух капіталів, товарів і послуг на території України; 4) обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави (даний принцип викладено не досить коректно – соціальну спрямованість економіки можна забезпечити тільки за допомогою оптимізації державного регулювання, а не шляхом його обмеження); 5) захист національного товаровиробника; 6) заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Звісно, що закріплений у ст. 6 ГК України перелік загальних засад господарювання не є повним, у ньому не знайшли закріплення всі

правові принципи, на яких має ґрунтуватися правове регулювання господарської, зокрема підприємницької, діяльності. Аналіз чинного господарського законодавства дає підстави стверджувати, що, окрім названих у ст. 6 ГК України принципів, основними засадами правового регулювання господарської діяльності є: свобода господарського договору у межах, у визначених законом; збалансування приватних і публічних інтересів у сфері господарювання (принцип пропорційності); забезпечення раціонального використання природних ресурсів у сфері господарювання; пріоритетність збереження здоров'я людини та охорони тваринного світу, навколишнього середовища щодо економічного ефекту, захист національного товаровиробника, захист слабкої сторони господарського договору; принцип відповідальності суб'єктів господарювання тощо.

Названі принципи господарсько-правового регулювання пов'язують зміст господарського права з економічними чинниками функціонування ринкового механізму: а) на ґрунті внутрішнього чинника (яким є економічні закони) формуються економіко-правові принципи; б) на ґрунті зовнішнього чинника (яким є державне регулювання економікою) формуються основні засади правової політики у сфері господарської діяльності. Відповідно під час правового впорядкування господарських відносин, з одного боку, мають бути враховані об'єктивні економічні закони, з іншого – націлені на попередження негативних виявів механізму ринкового саморегулювання.

Принципи господарсько-правового регулювання не тільки визначають вектор такого регулювання, а й використовуються під час заповнення наявних прогалин у правовому регулюванні через застосування аналогії права.

4. Система господарського законодавства України. Напрями модернізації господарського законодавства

Система господарського законодавства є системою нормативно-правових актів, норми яких у цілому (або їх окремі норми) спрямовано на впорядкування господарського обороту.

Нормативно-правові акти, що регулюють (упорядковують) господарський оборот, можуть бути розподілені як за формальною ознакою

(юридичною силою нормативного акта), так і за змістовою ознакою (зміст відносин, які вони регулюють).

За формальною ознакою до числа нормативних актів, що входять до галузі господарського законодавства, належать Конституція України, міжнародні договори (угоди) за участю України, ГК України, закони України, підзаконні акти (постанови Верховної Ради (ВР) України, декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ), укази та розпорядження Президента України, нормативні акти міністерств, державних комітетів, комісій та інших центральних органів виконавчої влади (правила, накази, інструкції тощо), акти територіальної (локальної) дії місцевих рад та держадміністрацій з господарських питань).

Увесь масив господарського законодавства за змістовою ознакою можна розподілити на низку блоків:

1. Нормативно-правові акти, що визначають загальні засади функціонування господарського обороту, – норми Конституції України, що утворюють конституційні основи правового господарського порядку, ГК України, Закон України (ЗУ) «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р., ЗУ «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. (у ред. ЗУ від 1 грудня 2005 р.), ЗУ «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 р., ЗУ «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 р. та ін.

2. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок легалізації діяльності суб'єктів господарської діяльності, – ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р., ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. та ін.

3. Нормативно-правові акти, що визначають обсяг та зміст компетенції владних структур та окреслюють коло їх організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю, – ЗУ «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р., ЗУ «Про Антимонопольний комітет України» від 26 жовтня 1993 р., Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затверджене постановою КМУ від 20 серпня 2014 р., Положення про Державну інспекцію України з контролю за цінами, затверджене Указом Президента України від 30 березня 2012 р., тощо.

4. Нормативно-правові акти, що регламентують правовий статус суб'єктів господарської діяльності, – ЗУ «Про господарські товари-

ства» від 19 вересня 1991 р., ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р., ЗУ «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р., ЗУ «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р., ЗУ «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 г. та ін.

5. Нормативно-правові акти, що визначають правові та організаційні засади якості продукції, що виробляється суб'єктами господарювання, та технічні параметри виробництва, – ЗУ «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 р., ЗУ «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р., ЗУ «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 1 грудня 2005 р., ЗУ «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 р. та ін.

6. Нормативно-правові акти, що спрямовані на впорядкування господарсько-виробничих відносин у межах функціонування окремих виробничих ринків та інституціоналізацію засобів державного регулювання відносин, що виникають у межах цих ринків, – ЗУ «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 р., «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 р., «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 р., «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 4 липня 2002 р. та ін.

7. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок здійснення окремих різновидів господарської діяльності, – ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р., ЗУ «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р., ЗУ «Про страхування» від 7 березня 1996 р., ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р., ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. та ін.

8. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок укладення та виконання окремих господарських договорів, – ЗУ «Про концесії» від 16 липня 1999 р., ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 р., ЗУ «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. (у ред. ЗУ від 11 грудня 2003 р.), ЗУ «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 р. (в ред. ЗУ від 14 березня 1995 р.), ЗУ «Про іпотечне кредитування операцій з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 р., ЗУ «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. та ін.

Основними напрямками модернізації господарського законодавства є:

1) постійне оновлення господарського законодавства з урахуванням сучасних тенденцій правового, економічного, політичного та соціального розвитку країни;

2) забезпечення узгодженості нормативних актів між собою (унікнення дублювання та суперечностей);

3) адаптація законодавства України до законодавства ЄС як пріоритетна складова процесу інтеграції України до Європейського Союзу.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* (правовій системі Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ) з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Законом України від 18 березня 2004 р. затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Означена Програма визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Невід'ємною частиною цієї Програми є Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації.

===== 5. **Поняття та види господарської діяльності. Відмежування господарської діяльності від господарського забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів**

Відповідно до ст. 3 ГК України господарською діяльністю є діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Специфіка господарської діяльності визначається: 1) сферою її здійснення, якою є сфера суспільного виробництва; 2) її змістом, яким є виробництво суспільних благ, що мають мінову та споживчу вартість, та реалізація цих благ у товарній формі на грошовий чи інший еквівалент; 3) суб'єктами, які її здійснюють, є суб'єкти господарювання; 4) інтересами, які виникають та мають бути реалізовані під час її здійснення (як приватні інтереси в одержанні прибутку та/або досягненні інших соціально-економічних результатів, так і публічні інтереси).

Залежно від мети господарської діяльності вирізняють два її різновиди: підприємницьку і некомерційну господарську діяльність.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а її суб'єкти – підприємцями. Відповідно, якщо метою того чи іншого виду господарської діяльності не є одержання прибутку, вона не може бути визначена як підприємницька. Проте якщо фактично прибуток не отримується, незважаючи на цільове спрямування самої діяльності на це, то означений факт сам по собі не є підставою для кваліфікації такої діяльності як некомерційної.

Підприємницька діяльність здійснюється на основі права власності або права господарського відання. *Загальні засади здійснення підприємницької діяльності отримали закріплення в главі 4 ГК України.*

Господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку, є некомерційним господарюванням, а її суб'єкти – суб'єктами некомерційного господарювання. Некомерційна господарська діяльність спрямована на досягнення соціально-економічних результатів, не пов'язаних з отриманням прибутку. Відповідно безпосередня мета діяльності суб'єктів некомерційного господарювання може полягати: а) у виробництві суспільно необхідного продукту (у широкому значенні слова), яке за своїми умовами і характером потреб, які задовольняються, як правило, не є рентабельним (казенні підприємства); або б) переважно у забезпеченні потреб суб'єктів, на власності яких вона заснована (споживчі та обслуговуючі кооперативи тощо), чи інших учасників господарського обороту (біржі).

Некомерційна господарська діяльність здійснюється на основі права власності або права оперативного управління. *Загальні засади*

здійснення некомерційного господарювання визначено у главі 5 ГК України.

На суб'єктів господарювання, які здійснюють некомерційну господарську діяльність, поширюються загальні вимоги щодо регулювання господарської діяльності з урахуванням її цільової спрямованості, особливостей правового статусу окремих суб'єктів некомерційного господарювання (торгово-промислових палат, споживчих кооперативів, кредитних спілок тощо), які визначаються ГК України та іншими законодавчими актами.

Діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участю або без участі суб'єктів господарювання, відповідно до ч. 3 ст. 3 ГК України визначається як *господарче забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів*. Господарське забезпечення статутної діяльності негосподарюючого суб'єкта хоча й містить окремі ознаки господарської діяльності, однак здійснюється таким суб'єктом виключно для підтримання матеріально-технічного підґрунтя свого функціонування й не має на меті систематичну участь у сфері суспільного виробництва (для досягнення конкурентних переваг, забезпечення суспільних потреб у певних результатах суспільного виробництва тощо). Утім чинне законодавство не завжди є послідовним при кваліфікації негосподарюючих суб'єктів (не проводить чіткого розмежування між поняттями «негосподарюючий суб'єкт» та «суб'єкт некомерційного господарювання»).

==== 6. Поняття, ознаки та класифікація суб'єктів господарювання

Суб'єктами господарювання є учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність на базі відокремленої майнової основи, у межах якої несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями перед іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

До ключових ознак суб'єкта господарювання належать: 1) самостійна участь у господарському обороті, тобто від «свого імені»; 2) спрямованість на задоволення власних господарських потреб та/

або господарських потреб інших суб'єктів господарювання (наприклад, біржі), а також загальносуспільних потреб; 3) наявність виокремленої майнової основи господарювання; 4) самостійна відповідальність за власні дії у сфері господарського обороту.

Частина 2 ст. 55 ГК України містить перелік *суб'єктів господарювання*. *По-перше*, суб'єктами господарювання є господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. *По-друге*, суб'єктами господарювання є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Суб'єкти господарювання поділяються на два види: підприємці та суб'єкти некомерційного господарювання.

Суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи. Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до вимог чинного законодавства.

До суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб належать господарські товариства, виробничі кооперативи, приватні підприємства, комерційні державні та комунальні підприємства тощо.

Залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік суб'єкти підприємницької діяльності можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Суб'єктами мікропідприємництва є: 1) фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України (НБУ); 2) юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує

суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Суб'єктами малого підприємництва є: 1) фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ; 2) юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

До суб'єктів некомерційного господарювання чинне законодавство відносить:

1. Суб'єктів державного чи комунального секторів економіки, статус яких (як некомерційних суб'єктів господарювання) визначений рішенням відповідного органу державної влади, місцевого самоврядування, на підставі наявних заборон щодо здійснення підприємництва в окремих видах (галузях) діяльності (ч. 2 ст. 52 ГК України).

2. Суб'єктів господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється. Ідеться про суб'єктів, які безпосередньо визначені законом як суб'єкти некомерційного господарювання, незалежно від секторів економіки, до яких вони належать (приміром, суб'єктом некомерційного господарювання є споживчий кооператив, який згідно зі ст. 2 ЗУ «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. утворюється для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів).

Разом із тим не слід змішувати поняття «суб'єкт некомерційного господарювання» з категорією «неприбуткова організація», яка є збіркою та охоплює своїм змістом як суб'єктів некомерційного господарювання, так і негосподарюючих суб'єктів (органи державної влади України, органи місцевого самоврядування, благодійні фонди, політичні партії і т. ін.).

7. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності

Фізична особа визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення нею підприємницької діяльності за умови державної реєстрації її як підприємця без статусу юридичної особи.

Фізична особа має право на здійснення господарської діяльності, яку не заборонено законом, з повною цивільною дієздатністю.

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття).

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової нотаріально посвідченої згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Відповідно до Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Разом із тим чинне

законодавство містить низку заборон та обмежень щодо зайняття підприємницькою діяльністю. Згідно зі ст. 42 Конституції України підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Водночас ч. 3 ст. 52 ГК України забороняє здійснювати цим самим особам і некомерційну господарську діяльність. Крім того, чинним законодавством заборонено займатися підприємницькою діяльністю військовослужбовцям, посадовим особам органів прокуратури, суду, господарського суду, Служби безпеки, а також особам, які мають непогашену судимість за корисні злочини, тощо.

Фізична особа може здійснювати підприємницьку діяльність самостійно із залученням чи без залучення найманої праці або спільно з іншими особами.

Фізична особа – підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів підприємницької діяльності, передбачених у ст. 44 ГК України.

Фізична особа – підприємець зобов'язана:

- у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;
- повідомляти органи державної реєстрації про зміну її адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;
- дотримуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, дотримуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;
- не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;
- вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;
- своєчасно надавати органам державної фіскальної служби декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом.

Іноземці та особи без громадянства при здійсненні господарської діяльності в Україні користуються такими самими правами і мають

такі самі обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не передбачено ГК України, іншими законами.

Фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення. Перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення, визначений у Додатку до ЗУ «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. (в ред. ЗУ від 4 листопада 2010 р.).

Фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном (див. ст. 57 Сімейного кодексу України – майно, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка) і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яке належатиме їй при поділі цього майна (ст. 70 Сімейного кодексу України – розмір часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя).

Громадянин-підприємець може бути визнаний судом банкрутом відповідно до вимог ГК України, ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. (в ред. ЗУ від 22 грудня 2011 р.) та інших законів.

==== 8. Підприємство та його види

Відповідно до ст. 62 ГК України *підприємство* – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням, ідентифікаційний код та діє на основі статуту, якщо інше не встановлено законом.

Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб (внутрішня структура підприємства може бути представлена відділами, цехами, відокремленими структурними підрозділами тощо).

Підприємство може бути засновником (учасником) інших господарюючих суб'єктів – юридичних осіб. Учасники не ліквідуються як юридичні особи.

Засновником підприємства є суб'єкт, який прийняв рішення про заснування підприємства, підписав установчі документи такого підприємства та передав частину майна (коштів) до його статутного (складеного) капіталу на правах власності чи господарського відання або оперативного управління.

Учасником підприємства є власник корпоративних прав, у тому числі власник прав засновника унітарного підприємства.

Підприємства можуть створюватися для здійснення як комерційної, так і некомерційної господарської діяльності.

Законодавець поділяє підприємства на види за низкою критеріїв:

1. *За формою власності на майно, що утворює майнову основу їх господарської діяльності: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство колективної власності, що діє на основі колективної власності; комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних форм власності; спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва.*

2. *Залежно від розміру іноземної інвестиції у статутному капіталі підприємства останні поділяються на підприємства з іноземними інвестиціями (підприємства, у статутному капіталі яких іноземна інвестиція становить не менш як 10%) та іноземні підприємства (підприємства, у статутному фонді яких іноземна інвестиція становить 100%).*

Чинне законодавство розрізняє поняття «іноземна юридична особа» (юридична особа, створена за законодавством іноземної держави) та «іноземне підприємство» (створення іноземними інвесторами такого підприємства є формою іноземного інвестування).

3. *Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу вирізняють унітарні та корпоративні підприємства.*

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (яке оформлюється, як правило, протоколом установчих зборів), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через колегіальні органи, що ними створюються, на засадах участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

4. При існуванні залежності одного підприємства від іншого такі підприємства визнаються асоційованими підприємствами; якщо залежність є вирішальною (вирішальна залежність виникає у разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій), одне із таких підприємств є материнською компанією, а інше підприємство визнається дочірнім.

5. За сектором економіки: підприємства державного сектору економіки – підприємства, що діють на основі лише державної власності, а також підприємства, що діють на основі поєднання різних форм власності та державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів; підприємства комунального сектору економіки – підприємства, що діють на основі лише комунальної власності, а також підприємства, що

діють на основі поєднання різних форм власності та частка комунальної власності у статутному фонді яких перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів; *підприємства приватного сектору економіки* – підприємства, що діють на основі лише приватної власності, а також підприємства, що діють на основі поєднання різних форм власності та частка приватної власності у статутному фонді яких перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує засновникам (приватним особам та/або юридичним особам приватного права) чи уповноваженому ним органу право вирішального впливу під час провадження господарської діяльності такими суб'єктами.

===== 9. Державні унітарні підприємства та їх види

Державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. Орган державної влади, до сфери управління якого належить державне підприємство, є представником власника і виконує його функції та призначає керівника даного підприємства.

Згідно із ст. 6 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 р. *рішення про створення, реорганізацію і ліквідацію підприємств, установ та організацій, заснованих на державній власності, приймають галузеві міністерства, інші органи виконавчої влади*. Останні затверджують статuti (положення) підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління, та здійснюють контроль за їх дотриманням.

Майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (*державні комерційні підприємства*) чи праві оперативного управління (*казенні підприємства*).

Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту або модельного статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві

господарського відання майном. Майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання.

Статутний капітал державного комерційного підприємства утворюється уповноваженим органом, до сфери управління якого воно належить. Розмір статутного капіталу державного комерційного підприємства встановлюється зазначеним уповноваженим органом.

Державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім випадків, передбачених законом. Відчужувати майнові об'єкти, що належать до основних фондів, державне комерційне підприємство має право лише за попередньою згодою органу, до сфери управління якого воно належить, і лише на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом. Розпоряджатися в інший спосіб майном, що належить до основних фондів, державне комерційне підприємство має право лише у межах повноважень та у спосіб, що передбачені ГК України та іншими законами.

Державне унітарне комерційне підприємство може бути перетворене у державне акціонерне товариство, 100% акцій якого належать державі, у порядку, встановленому КМУ.

Державне комерційне підприємство зобов'язане приймати та виконувати доведені до нього в установленому законодавством порядку державні замовлення, урахувати їх при формуванні виробничої програми та визначенні перспектив свого економічного і соціального розвитку.

Створення *казенних підприємств* чинне законодавство передбачає в галузях народного господарства, де: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад 50%) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважаючим (понад 50%) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

Казенне підприємство створюється за рішенням КМУ. Реорганізація і ліквідація казенного підприємства також проводяться тільки за рішенням КМУ.

У рішенні КМУ про створення казенного підприємства визначаються обсяг і характер основної діяльності підприємства, а також орган, до сфери управління якого входить підприємство, що створюється.

Орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, затверджує статут підприємства, призначає його керівника, дає дозвіл на здійснення казенним підприємством господарської діяльності, визначає види продукції (робіт, послуг), на виробництво та реалізацію якої поширюється зазначений дозвіл.

Казенне підприємство здійснює господарську діяльність відповідно до виробничих завдань органу, до сфери управління якого воно входить. Казенне підприємство самостійно організовує виробництво продукції (робіт, послуг) і реалізує її за цінами (тарифами), що визначаються в порядку, встановленому КМУ, якщо інше не передбачено законом. Проваджувати окремі економічні операції комерційного характеру казенне підприємство може за наявності незавантажених потужностей для виконання державних замовлень при умові виконання своїх обов'язків перед державою за державними контрактами.

Орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, здійснює контроль за використанням та збереженням належного підприємству майна і має право вилучити у казенного підприємства майно, яке не використовується або використовується не за призначенням, та розпорядитися ним у межах своїх повноважень. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних фондів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить.

Основним плановим документом державного підприємства є фінансовий план, відповідно до якого підприємство отримує доходи і здійснює видатки, визначає обсяг та спрямування коштів для виконання своїх функцій протягом року відповідно до установчих документів.

Фінансовий план підлягає затвердженню до 1 вересня року, що передує плановому: 1) підприємств, що є суб'єктами природних монополій, та підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 мільйонів гривень, – КМУ; 2) інших підприємств – органами, до сфери управління яких вони належать.

Відповідно до затвердженого фінансового плану здійснюється розподіл прибутку (доходу) державних комерційних підприємств (за

рахунок прибутку утворюються та поповнюються спеціальні (цільові) фонди, як-от: амортизаційний фонд, фонд розвитку виробництва, фонд споживання (оплати праці), резервний фонд, інші фонди, передбачені статутом підприємства). У фінансовому плані затверджуються суми коштів, які направляються державі як власнику і зараховуються до Державного бюджету України.

Наказом Міністерства економіки України від 25.06.2005 р. № 173 (у ред. наказу Міністерства економіки України від 16.03.2009 р. № 216) затверджено *Порядок складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану державного комерційного та казенного підприємства, господарського товариства, у статутному фонді якого більше 50% акцій (часток, паїв) належить державі*. За несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану та звіту про його виконання посадові особи державного комерційного підприємства несуть адміністративну відповідальність, установлену законом.

Державне комерційне підприємство несе відповідальність за наслідки своєї діяльності всім належним йому на праві господарського відання майном. Держава та орган, до сфери управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених ГК України та іншими законами.

Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні (відповідно основні фонди казенного підприємства не можуть бути засобом задоволення вимог кредиторів). У разі недостатності зазначених коштів держава в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства.

==== 10. Установчі документи господарських організацій. Вимоги до оформлення документів, які подаються державному реєстратору

Чинне законодавство не дає самого визначення поняття «установчі документи», а обмежується тільки переліком цих документів та ви-

могами до їх змісту. Аналізуючи означені вимоги, вбачається, що *установчими є документи, які визначають індивідуальні особливості правового статусу господарської організації*. Так, в установчих документах повинні бути зазначені: найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційно-правової форми суб'єкта господарювання (акціонерного товариства (АТ), товариств з обмеженою (ТОВ) та з додатковою відповідальністю (ТДВ), повного та командитного товариств, кооперативів тощо). *Відсутність в установчих документах відомостей, які вони обов'язково повинні містити, є підставою для відмови у державній реєстрації товариства*.

Відповідно до ст. 57 ГК України установчими документами суб'єкта господарювання є *рішення про його утворення або засновницький договір*, а у випадках, передбачених законом, *статут (положення) суб'єкта господарювання*. Частиною 2 ст. 87 ЦК України до установчих документів товариства віднесено затверджений учасниками *статут або укладений між учасниками засновницький договір*.

Правовою підставою створення унітарних підприємств є рішення засновника про створення суб'єкта господарювання, в якому передбачається обов'язок такого засновника затвердити установчий документ (статут). Рішення про створення корпоративних підприємств набуває договірної форми (договір про заснування суб'єкта господарювання – *засновницький договір*), за винятком випадків, коли таке підприємство засноване однією особою (корпорація однієї особи).

Засновницький договір є установчим документом для повного та командитного товариств. Для інших видів господарських товариств, суб'єктів господарювання інших організаційно-правових форм (причому, кооперативів) установчим документом є статут. Утім на етапі створення означених суб'єктів господарювання між їхніми засновниками може укладатися засновницький договір, в якому визначаються: зобов'язання засновників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо створення товариства, порядок передання товариству майна учасників та вартість такого майна, інші умови, що

виникають під час створення товариства. Однак з моменту заснування товариства (АТ, ТОВ, ТДВ) засновницький договір втрачає чинність.

У засновницькому договорі, який є установчим документом, засновники не тільки зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, але й встановлюють порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових учасників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут (положення) затверджується засновником (власником майна) суб'єкта господарювання чи його представником, органами або іншими суб'єктами відповідно до чинного законодавства.

Суб'єкт господарювання – юридична особа може створюватися та діяти на підставі *модельного статуту*, який після його прийняття учасниками стає установчим документом.

Модельним статутом є типовий установчий документ, розроблений і затверджений КМУ, який використовується для створення й здійснення господарської діяльності юридичної особи, у його основі містяться правила, що регулюють правовий статус, права й обов'язки, правовідносини, пов'язані зі створенням, керуванням і здійсненням господарської діяльності. Оскільки модельний статут є типовим установчим документом, положення його єдині для всіх підприємств, що виразили бажання працювати на його основі. Якщо суб'єкт господарювання створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується всіма засновниками, зазначаються відомості про його найменування, мету і предмет господарської діяльності, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту. У реєстраційній картці на проведення державної реєстрації міститься посилання на відповідний модельний установчий документ.

Документи, які подаються (надсилаються поштовим відправленням або електронним документом) *державному реєстратору* (у тому числі *установчі документи*), повинні бути викладені державною мовою.

Установчі документи (установчий акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи повинні містити відомості, передбачені законом. Відповідальність за відповідність установчих документів законодавству несуть засновники (учасники) юридичної особи.

Установчі документи юридичної особи, а також зміни до них викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками) або уповноваженими особами, якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження. У випадках, які передбачені законом, установчі документи повинні бути погоджені з відповідними державними органами.

Внесення змін до установчих документів юридичної особи оформляється окремим додатком або викладенням установчих документів у новій редакції. На титульній сторінці додатка до установчих документів юридичної особи робиться відмітка про те, що зазначені документи є невід'ємною частиною відповідних установчих документів.

11. Правове регулювання реєстрації суб'єктів господарювання. Державний реєстратор

Фізичній особі для набуття статусу суб'єкта підприємницької діяльності достатньо зареєструватися в порядку, встановленому чинним законодавством.

Порядку проведення державної реєстрації фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, присвячено розділ V ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р.

Порядку проведення державної реєстрації юридичної особи присвячено розділ III ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. Дія даного ЗУ поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування.

Державна реєстрація юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи – підприємця

емця. У разі збройного конфлікту, тимчасової окупації, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців може проводитися визначеними Міністерством юстиції України державними реєстраторами поза місцезнаходженням юридичної особи або місцем проживання фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, та фізичної особи – підприємця.

Державним реєстратором є посадова особа центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, яка відповідно до чинного законодавства від імені держави здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сферах державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців є *Міністерство юстиції України.*

Відділи (сектори) державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців або окрема посада державного реєстратора утворюються у складі районних, міських, міжрайонних управлінь юстиції.

Для проведення державної реєстрації фізична особа, яка має намір стати підприємцем та має реєстраційний номер облікової картки платника податків, або уповноважена нею особа (далі – заявник) повинна подати особисто (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) або через уповноважену особу державному реєстратору за місцем проживання такі документи: заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця, до якої може бути подана як додаток заява щодо обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику; копію документа, що засвідчує реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальни-

ка, або органу опіки та піклування, якщо заявником є фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) такі документи: заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи, до якої може бути подана як додаток заява щодо обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику; примірник оригінала (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом; два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів – один примірник).

У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця, юридичної особи, якщо вони не передбачені чинним законодавством.

За відсутності підстав для залишення без розгляду документів, поданих для проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця, юридичної особи, та за відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації державний реєстратор повинен зареєструвати фізичну особу – підприємця, юридичну особу.

Датою державної реєстрації фізичної особи – підприємця або юридичної особи є дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення її державної реєстрації.

Державна реєстрація фізичної особи – підприємця здійснюється не пізніше наступного робочого дня після надходження докумен-

тів для проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Державна реєстрація юридичної особи здійснюється у день надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Державний реєстратор зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця або про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації для взяття фізичної особи – підприємця або юридичної особи на облік у зазначених вище органах.

Протягом 24 годин, крім вихідних та святкових днів, після отримання від органів статистики, державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування даних про взяття на облік державний реєстратор видає (надсилає поштовим відправленням) фізичній особі – підприємцю – виписку з Єдиного державного реєстру, а юридичній особі – один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та виписку з Єдиного державного реєстру.

===== 12. Поняття та види господарських товариств

Господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами *шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства* з метою одержання прибутку.

Правовий статус господарських товариств визначається главою 9 ГК України, § 2 глави 8 ЦК України та ЗУ «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р., ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р.

Учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа. Чинним законодавством може бути встановлено обмеження щодо участі у господарських товариствах. Товариство

набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації. Якщо в установчих документах товариства не вказано строк його діяльності, товариство визнається створеним на невизначений строк. Статутний капітал господарського товариства поділений на частки між учасниками.

Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

Залежно від виду господарського товариства різними можуть бути: кількість його учасників; межі, в яких вони несуть ризики збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, або межі їх додаткової солідарної відповідальності; порядок управління товариством тощо.

Господарське товариство, що створене у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, може бути створене (засноване) однією особою та діяти у складі одного учасника.

Господарське товариство є власником: 1) майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; 2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; 3) одержаних доходів; 4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених чинним законодавством, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Товариство може відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, а також укладати договори та інші угоди тільки після його реєстрації. Угоди, укладені від імені товариства до моменту реєстрації, визнаються такими, що укладені з товариством, тільки за умови їх подальшого схвалення товариством. Угоди, укладені засновниками до моменту реєстрації товариства і надалі не схвалені товариством, тягнуть за собою правові наслідки лише для засновників.

За загальним правилом органи управління господарського товариства формуються з числа його учасників. У разі якщо корпоратив-

ні права держави перевищують 25% статутного фонду господарського товариства, до складу наглядової ради та ревізійної комісії обов'язково включається представник уповноваженого органу управління. Головою наглядової ради господарського товариства, у статутному капіталі якого корпоративні права держави перевищують 50%, обирається представник уповноваженого органу управління.

Товариства можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не суперечить законодавству України. Здійснення окремих видів підприємницької діяльності може провадитися тільки окремими видами господарських товариств.

Прибуток товариства утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці. З балансового прибутку товариства сплачуються проценти по кредитах банків та по облігаціях, а також вносяться передбачені законодавством України податки та інші платежі до бюджету. Чистий прибуток, одержаний після зазначених розрахунків, залишається у повному розпорядженні товариства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання.

13. Особливості правового статусу акціонерного товариства

Акціонерним є господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. До товариства та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення акціонерами неправних дій, крім випадків, визначених законом. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. У випадках, визначених статутом товариства, акціонери, які не повністю оплатили акції, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Акціонерами товариства можуть виступати: фізичні особи; юридичні особи; держава в особі органу, уповноваженого управляти